

23.05.2011

Eesti hariduse viis väljakutset

Eesti haridusstrateegia (elukestva õppe strateegia) 2012-2020 kavand

Eesti Koostöö Kogu, Eesti Haridusfoorumi ning Haridus- ja teadusministeerium sõlmisid 9.9.2009 kolmepoolse kokkuleppe, mille põhjal alustati ettevalmistusi Eesti haridusstrateegia koostamiseks. Ekspertrühmade poolt väljatöötatud ja haridusavalikkusega läbiarutatud strateegia kavand kirjeldab ekspertide arusaama Eesti hariduse kesketest väljakutsetest järgmisel kümnel aastal.

Sissejuhatus

Eesti on väike riik, kes soovib jõuda maailma parimate hulka nii elukvaliteedi kui majandusliku võimekuse poolest. Ainus võimalus selleks on parimal viisil vääristada kogu meie inimvara. Teha saab seda vaid läbi kvaliteetse ja kättesaadava hariduse. Mitmete haridusnäitajate poolest on Eesti juba täna maailma tublimate hulgas. Seda eelist tuleb kasutada ja edasi arendada, sihiks olukord, kus õppimisest on saanud iga Eesti inimese elulaadi osa, kus kogu Eesti ühiskond on tark ja tegus. Mitmete Eesti ees seisvate probleemide lahendus sõltub täna otseselt just hariduses toimuvatest arengutest.

Tegemist on elukestva õppe strateegiaga, kus hariduse tähendust mõistetakse avaralt: haridus on igaühe õnneliku elu eelduseks ning kultuuri kestlikkuse ja ühiskonna koostoitimise aluseks, samas aitab ta kaasa riigi majanduse arengule ning arendab meie ühist inimvara. Teel targa ja tegusa ühiskonnani ootab hariduseksperptide hinnangul Eesti haridust järgmisel kümnendil viis suurt väljakutset: liikumine isiksusekeskse õpikäsitluse suunas, õpetaja positsiooni ja maine tõus, õppes osalemise kasv, hariduse tugevam seostamine teadmusühiskonna ja innovaatilise majandusega, uue digikultuuri kujundamine Eesti hariduse ja kultuuriruumi osaks. Just neile kavandatav haridusstrateegia keskendub, pakkudes teid Eesti hariduse kvaliteedi ning selle isiksusliku ja ühiskondliku tulemuslikkuse tõstmiseks.

Väljakutse 1. Liikumine arengu- ja koostöökeskse õpikäsitluse suunas

Olukord. Mitmed uuringud (PISA 2006, 2009 jt) näitavad Eesti õpilaste head teadmiste taset, aga ka tagasihoidlikku loovust, ettevõtlikkust, probleemilahendamisoskust. Samas just neid omadusi ootab tänapäeva ühiskond ja majandus. Siin peitub suur väljakutse Eesti haridusele – lisaks heale ülesütlemise ja reeglijärgimise oskusele vajab Eesti noor põlvkond üha rohkem sotsiaalseid võimekusi - oskust ennast väljendada, juhtida ja kehtestada; loovalt ja kriitiliselt mõelda; olla eestvedaja ja võtta riske; väärtustada mitmekesisust ja koostööd. Väljakutsele vastamine tähendab olulist nihet nii õpikäsitluses kui ka suhtumises kooli ja õpetamisse – kool pole pelgalt tarkuste omandamise paik, vaid esmajoones keskkond, mis kujundab noort isiksust ja tema võimekust avatud maailmas hakkama saada. See on keskkond, mis sisaldab oluliselt rohkem koolirõõmu ning vähem õppimisega seotud stressi, kooliväsimust ja –vägivalda, keskkond, kus avalduvad anded ning kedagi ei jäeta kõrvale.

Meetmed:

- konstruktivistlike ja koostööpõhiste õpimudelite juurutamine ning sotsiaalsete kompetentside (suhtlemis- ja läbirääkimisoskused, kriitiline mõtlemine, pingetaluvus, koostöövalmidus ja eestvedamine, eneseregulatsiooni oskused, arutlus- ja esinemisoskused, keelteoskus jt.) tugevdamine õppekavades, õpetajate ja koolijuhtide vastav täiendkoolitus;

- õppijate isiksuslike erinevuste ja erinevate andekusetüüpide (praktilise, kunstilise, sotsiaalse, emotsionaalse) väärtustamine ja arvestamine õppes ja hindamisel;
- koolide toetamine (koolituste, nõustamise, meetodiliste vahenditega) koolikultuuri kujundamisel ja väärtusarendusel. Omanäoline koolikultuur ja õpilaste isiksuse kujundamisele suunatud väärtusarendus on oluliseks kriteeriumiks koolide sise- ja välishindamisel;
- klassijuhataja rolli teadvustamine ja tunnustamine isiksuse arengu toetamisel, klassijuhataja tegevus sätestatakse õpetaja kutsestandardis ja õpetajakoolituse raamnõuetes;
- õpetajat toetava tervikliku tugisüsteemi (koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja) väljaarendamine, mis võimaldab ennetada koolist väljalangemist, koolistressi ja –vägivalda ning toetada õpilaste erinevate andekusetüüpide väljaarendamist.

Väljakutse 2. Õpetaja positsiooni ja maine tõus

Olukord on paradoksaalne - Eesti õpetajate töö tulemused on ühed maailma parimad, samas osutavad uuringud, et suur osa meie õpetajatest ei ole oma töö ega selle väärtustamisega rahul, õpetajad hindavad oma enesetõhusust madalaks ning ühiskonna suhtumist õpetajaametisse ebaõiglaselt kriitiliseks. Tulemuseks on õpetajakutse vähene populaarsus keskkoolilõpetajate (eriti poiste) hulgas, õpetajaskonna feminiseerumine ja vananemine. Sarnane on olukord ka ülikoolis, ca 80% õppejõukohtadest täidetakse Eesti ülikoolides viisil, kus kohale on vaid üks kandidaat. Eesti kooli ja kogu haridussüsteemi liikumine isiksuse- ja arengukesksuse suunas pole võimalik ilma enesekindla ja oma tööst rõõmu tundva Eesti õpetajata, ilma kõigi taseme õpetajate positsiooni ja maine olulise tõusuta Eesti ühiskonnas.

Meetmed:

- õpetaja õiguste-kohustuste-vastutuse tasakaalu viimine koos kontrolli ja bürokraatia vähendamisega - õpetajale rohkem aega ja ruumi loominguks ning eksperimenteerimiseks;
- õpetamine kõigil haridustasemetel seostatakse uurimise ja loominguga, innovaatiline õpetamine ja õpilaste sotsiaalsete pädevuste (isiksuse) areng lülitatakse õpetajate tunnustus- ja edutamissüsteemi;
- õpetaja palgaskeem rohkem motiveerima professionaalset arengut ja õpetaja rollide mitmekesisust, õpetaja palk tuleb lahti siduda tunnikoormusest. Õpetajale võimalus (palka säilitades) kasutada iga viie tööaasta kestel ühte õppetööst vaba poolaastat enesetäienduseks, mille tulemuseks on kindla arenguülesande (õppematerjalide koostamine, õpiku käsikiri, arendusprojekt, uurimus jmt) täitmine;
- kaotada tuleb ebavõrdsus õpetajate töö tasustamisel erinevates omavalitsustes;
- täies mahus tuleb ellu rakendada noore õpetaja tugi- ja sisseelamissüsteem. Suurendatakse õpetaja elukutse avatust, tekivad võimalused asuda tööle õpetajana ka väljaspool traditsioonilist õpetajakoolitust (prototüübiks näit programm "Noored kooli");
- ülikoolid võtavad selge vastutuse õpetajakoolituse arendamise eest. Selleks, et õpetajate ettevalmistusse oleks võimalik kaasata parimaid spetsialiste, sh välisülikoolidest, suurendatakse õpetajakoolituse valdkonnakoefitsenti;

- ülikoolid arendavad välja haridusinnovatsiooni keskused, kus testitakse ja arendatakse uusi (sh digitaalseid) õppemeetodeid ja õppekorraldusviise;
- ülikooli õppejõudude valimisel ja nende töö hindamisel väärtustatakse samavõrra teadustööga ka pedagoogilist meisterlikkust, selleks luua teaduse tippkeskuste kõrvale parimaid õppemeetodeid ja õpetamisvõtteid arendavad ja levitavad *centers of excellence in university teaching* (Soome alustas nendega aastal 2008).

Väljakutse 3. Õppes osalemise kasv

Olukord. Probleemiks on haridusskaala mõlemad äärmused – alaharitud ja tipud. Täna ei jõua ca 12-14% Eesti noorest põlvkonnast kaugemale põhiharidusest (või ei ole ka seda omandanud), olemata saanud ka mingit ettevalmistust tööturul toimetulekuks. Tulemuseks on nn alaharitud ühiskonnakiht, kes ei suuda leida korralikku tööd ega sageli luua ka perekonda, on aldis alkoholile jms. Alaharitud hulgas domineerivad mehed, just siit saab alguse hariduslik ebavõrdsus meeste ja naiste vahel, mis kõrghariduses jõuab kogu maailmas unikaalse olukorrani, kus iga saja kõrghariduse omandanud Eesti mehe kohta tuleb 250(!) sama haridustaseme omandanud naist. Alaharitud on väljakutse kogu Eesti ühiskonnale, tegu on meie inimvara lubamatu raiskamisega.

Eesti huvi on, et meie noored ja andekad saaksid maailmatasemel hariduse ning realiseeriks ennast Eestis. Usaldusväärne, parimat kvaliteeti pakkuv ning ka tippudele piisavat tähelepanu osutav kõrgharidussektor on selle saavutamise vältimatu eeldus. Ükski võimekas Eesti noor ei tohi jääda (majanduslikel, regionaalsetel, keeelistel jm põhjustel) õppeasutuse ukse taha. Kõrgkooliõpe ise peab olema samm ees ühiskonnas ja majanduses tegelikult toimuvast, pakkudes väljakutseid ja põnevust ka kõige andekamatele. Täna pole tagatud ei õiglase juurdepääs, annete õigeaegne avastamine ega ka usaldusväärne kvaliteet, tulemuseks inimvara kadu või selle arengupotentsiaali ebapiisav rakendamine.

Meetmed alaharitud osas:

- haridusprobleemide varase märkamise ja haridustee monitooringusüsteemi loomine, mille raames võetakse vaatluse alla iga koolistlahkuja (kuni noore 26 aastaseks saamiseni) käekäik ning vajadusel pakutakse abi õppesse naasmisel;
- loodav õppe- ja karjäärinõustamise süsteem, mis aitab ilma erialase ettevalmistuseta noortel suunduda kutsealasele väljaõppele või jätkata poolelijäänud haridusteed;
- õppekorralduse muutmine individualiseeritumaks, mis arvestab nii noorte soolisi erinevusi kui ka erinevaid andekustüüpe ning suurendab seeläbi eriti poiste õpi- ja koolihuvi.

Meetmed kõrghariduses:

- kõigile sisseastumisnõudeid täitvatele Eesti residentidele tagatakse tasuta õppekoht ühe kõrgharidustsükli ulatuses, õppimiseks nende poolt eelistatud Eesti õppeasutuses ja õppekaval;
- sotsiaaltagatiste süsteemi rakendamine üliõpilastele, mille tulemusena enamik Eesti üliõpilastest pole sunnitud ühitama õppimist tööga;
- toetus vähemesindatud ühiskonnagrupidest pärit üliõpilaste kõrghariduslikule õppele, vähendamaks regionaalseid erinevusi kõrgharidusele juurdepääsus, aga ka vene emakeelega

üliõpilaste osakaalu jõudmine Eesti kõrgkoolides vastavaks nende osakaalule keskkoolilõpetajate hulgas;

- otstarbeka tööjaotuse kujundamine kõrgkoolide ja ülikoolide vahel koos Eesti kõrgharidus- ja õppekavamaastiku jätkuva konsolideerimisega. Mõlemat toetab riik rahaliselt ja poliitiliselt.

Väljakutse 4. Hariduse tugevam seostamine teadmusühiskonna ja innovaatilise majandusega

Olukord: Eesti siht on liikumine innovaatilise teadmusmajanduse suunas, kohandades vastavalt ka oma majandusstruktuuri. Majanduse uuenemine eeldab haritud eestvedajaid ning tänapäevaseks ettevalmistatud tööjõudu. Täna on põhjendamatult suur osa (32%) Eesti tööealisest elanikkonnast ilma (kutse- või kõrgharidusliku) erialase ettevalmistuseta. See on selges vastuolus innovatsioonile suunduva majanduse ja tööandjate ootustega. Vastuolu ilmneb ka üleskutsetes spetsialiseeruda nii õppes kui teadustöös, ning teisalt vajaduses välja arendada mitte pelgalt paaris valdkonnas edukas projektiriik, vaid terviklik ja jätkusuutlik Eesti.

Meetmed:

- HTM, MKM ja ülikoolide koostöös kujundatakse tööturu muutuvate vajaduste seire ja analüüsi süsteem ametialade, nõutavate pädevuste ning kvalifikatsiooni lõikes. Selle alusel tehtav prognoos toetab riigi haridustellimuse kujunemist ja haridusinvesteeringute planeerimist;
- Suurendamaks ülikoolihariduse panust Eesti ühiskonna ja majanduse innovatsioonivõimesse, kaasatakse õppekavaarendusse ning õppetöösse oluliselt laiemalt nii tööandjad kui ka tulevikuarengutega tegelevad analüütikud ja rahvusvahelised eksperdid;
- Pideva ja tulevikutundliku õppekavaarenduse saavutamiseks kutsehariduses tugevdatakse tööandjate vastutust töökojal toimuvate praktikate osakaalu ja tõhususe suurendamiseks ning kvalifitseeritud juhendamise tagamiseks;
- Lisaks teoreetilistele ja praktilistele teadmistele tugevdatakse õppekavades tänapäeva töömaailmas vajalike isiksuslike kompetentside kujundamist läbivalt kogu õppeprotsessis - oskus infotulvas toime tulla, koostööd teha ja probleeme lahendada; oskused muutusi hallata, liidrivõimekus, valmisolek paindlikkuseks ja mobiilsuseks tööturul jms.
- Arvamusliidrite ja meedia kaasamine töö ja meisterlikkuse väärtustamiseks ühiskonnas - lugupidava suhtumise kujundamine oma ala meistritesse, professionaalsuse väärikas hindamine mistahes tegutsemisalal või –valdkonnas.

Väljakutse 5. Digikultuuri kujunemine Eesti kultuuriruumi osaks

Olukord: Digitaalkultuuri jõuline sisenemine kõikidesse eluvaldkondadesse – ühelt poolt pakub see uusi lahendusi, sh haridusele, teisalt on see kaasa toonud infokirjaoskuse suureneva ebavõrdsuse ning pinged eesti keele ja kultuuri jätkusuutlikkuse ning digimaailma globaalse avatuse ja kõikehaaravuse vahel. Tuntav on surve eestikeelse kõrgharidusele selle vaikselt asendumiseks ingliskeelsega. Lahenduseks on kaasaegse infokirjaoskuse lülitamine hariduses omandavate ja kõigis ainevaldkondades kasutatavate baasoskuste hulka ning Eesti võimekuse suurendamine, eelkõige hariduse kaudu, osalemiseks globaalses kultuuriruumis aktiivse tegija ja dialoogipartnerina. Uus digikultuur peab kujunema eestikeelse kultuuriruumi osaks, mis aitab tagada selle terviklikkust ja kestlikkust.

Meetmed:

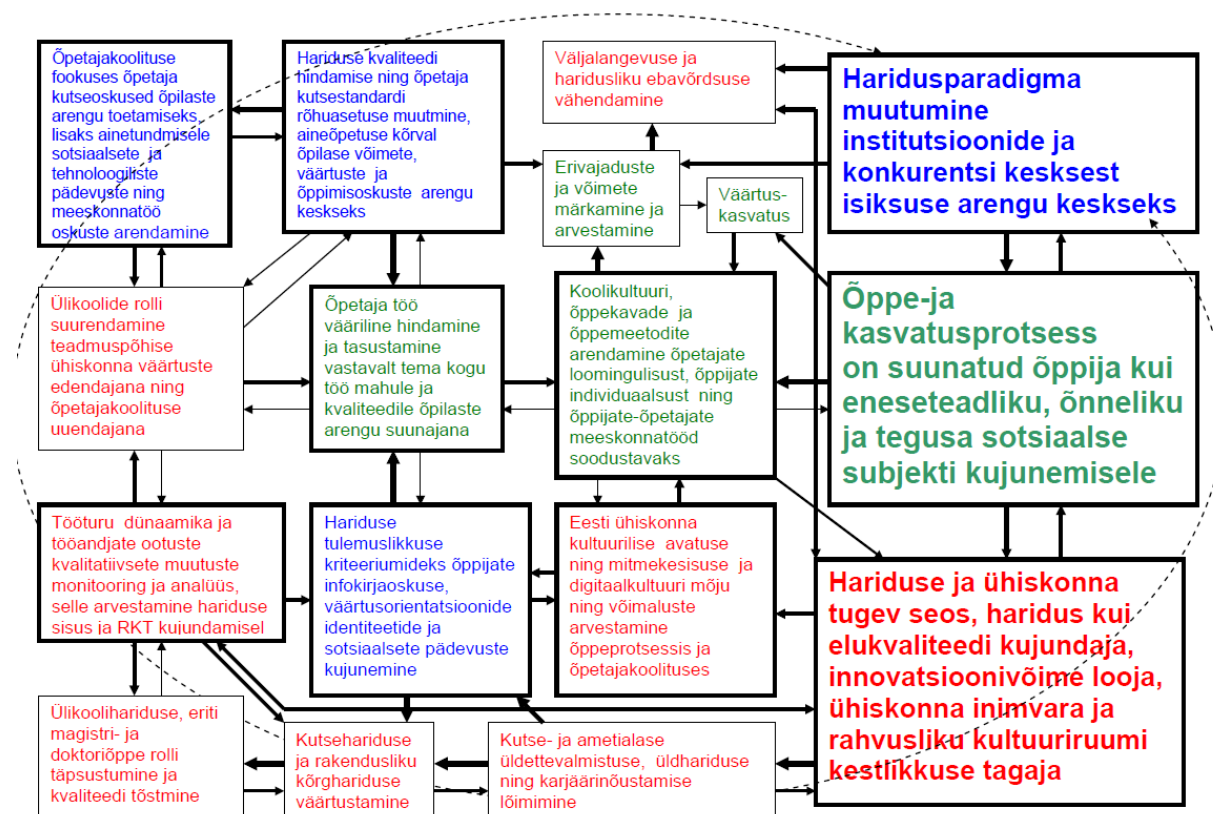
- Õppijate digitaalse infokirjaoskuse muutumine õppeprotsessi tulemuslikkuse üheks põhikriteeriumiks, et tagada nii õpetajate kui kõigi õppijate vajalike pädevus virtuaalse kultuuriruumi võimaluste kasutamiseks. Sealhulgas e-raamatukogude, e-ajakirjanduse ning erinevate andmekogude kriitilise ning sihipärase kasutamise harjumuste ja oskuste kujundamine ning sotsiaalmeedia võimaluste kasutamine kollektiivse teadmusalade vahendina;
- Riikliku tellimuse toel luuakse eestikeelne virtuaalõppe keskkond, mis võimaldab asendada koolitöös trükitud õpivahendid elektroonilistega, loob platvormi õppekava iseseivaks individuaalseks läbimiseks, stimuleerib ja hõlbustab eesti keele ja teiste keelte õppimist ja eesti ning maailma kultuurivaramuga tutvumist, võimaldab kaasata eestikeelsesse interaktiivsesse õppeprotsessi ka kodumaalt kaugel viibivate perede lapsed ning Eestis viibivad välismaalased;
- Ülikoolides arendatakse välja interdistsiplinaarsed õppimis- ja innovatsioonikeskused, mis jälgivad maailmas toimuvaid arenguid e-õppes ja pakuvad Eestile sobivaid lahendusi;
- Luuakse elektrooniline pedagoogikavaramu, mis tutvustab uudseid isiksusekeskseid pedagoogikaid ja ainedidaktilisi uuendusi ning eri ainete õpetamise häid praktikad.

Arengut toetav hariduskorraldus

Väljakutsetega hakkamasaamine eeldab Eesti hariduskorralduse uuendamist - tervikliku elukestva õppe süsteemi väljakujundamist. Täna pole Eesti haridussüsteemi osad (üldharidussüsteem, kutseharidussüsteem, kõrgharidussüsteem, täiskasvanuharidussüsteem) ja seda toetavad struktuurid (standardid, kvalifikatsioonisüsteem, kvaliteedikindlustus, sotsiaalset tuge ja kaitset pakkuvad tugistruktuurid) vajalikul määral seostatud ega toimi terviklikult. Vajalikud on järgmised sammud:

- Haridusvaldkonna õiguslik regulatsioon tuleb kujundada mitte asutusepõhiselt, vaid lähtuvalt õppeliikidest ja –tasemetest;
- Kõigile lastele tuleb luua riiklikult tagatud võimalused alushariduse omandamiseks, riigi ja omavalitsuste koostöös tuleb lõpule viia kodulähedaste põhikoolide (ja nendega integreeritud alusharidusasutuste) ning suuremates keskustes asuvate ja mitmeid valikuvõimalusi pakkuvate gümnaasiumite üle-Eestilise võrgustiku kujundamine, koos vastava koolitranspordi süsteemi väljaarendamisega;
- Üle tuleb vaadata riigieksamite süsteem ning kaaluda selle asendamist või täiendamist üldpädevuste taseme hindamisega. Üldhariduse välishindamise eesmärgid ja roll tuleb üle vaadata ning riigi ja maakondliku taseme kontrollivas funktsioonis olevate ametnike tööprofiil muuta õpilaste ja koolide arengut toetavaks;
- Piloatkoolide võrgustiku väljaarendamine, sihiks pedagoogilise mitmekesisuse toetamine ja rahvusvaheliselt levinud innovaatiliste õppimisviiside testimine;
- Haridusotsuste põhjendatuse tagamiseks tuleb käivitada tellimuspõhine haridusuuringute süsteem, mille raames toimub haridussektori võtmeprobleemide (ühiskonna vajadused, efektiivsus, juurdepääs, rahvusvaheline võrdlus, prognoosid ja seire) analüüs ning sellel põhinev haridusstrateegia rakendusplaani korrigeerimine. Selle raames tagatakse haridusuuringute tellija kompetentsi väljaarendamine HTM-s.

Lisa: Haridusstrateegias väljapakutud muutuste skeem

Selgitus. Skeemil on esile toodud haridusstrateegia eesmärgipüstituse kolm põhimõtet (suured kastid skeemi paremas servas), milles on kesksel kohal a) kogu haridusparadigma tervikliku ümberhäälestamise vajadus institutsioonide konkrentsilt ainekeskse õpetuse tulemuslikkuse alusel isiksuse tervikliku arengu väärtustamisele (selle eesmärgi teostamisega seotud arendused on skeemil sinise kirjaga), b) õppeprotsessi muutumine läbi koolikultuuri ja õpetajakoolituse arendamise, õpetaja rolli ja pädevuste laiendamise, õpetaja ja õpilase partnerluse, õpilaste võimete ja erivajaduste märkamise ning arvestamise ning väärtuskasvatuse (roheline kirjaga) ja c) hariduse senisest tihedama sidustamine ühiskonna vajaduste muutumisega ja majandusliku, tehnoloogilise ning kultuurilise arenguga (punase kirjaga).

Skeemil on näha erinevate sihtide ja meetmete vastastikune põimumine ja mõju. Skeem toob välja starteegia rõhuasetused: õpetaja (ja õpetajakoolituse) keskne roll ja selle seosed hariduse kvaliteedi hindamise kriteeriumid ning koolikultuur, samuti ühiskonnas toimuvate muutuste analüüsi ja arvestamise vajaduse nii õppetasete ja vormide planeerimisel kui ka õppe sisu ja meetodite arendamisel.